

УДК 94(470+571)

Валерій Степанков

**“НОВА” ПАРАДИГМА ДАВНЬОРСІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ:
ОЧИЩЕННЯ ВІД ІМПЕРСЬКИХ МІФІВ ЧИ ЛЕГІТИМІЗАЦІЯ
ІДЕОЛОГІЇ РОСІЙСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА**

У статті аналізується “нова” концепція російської історії, що істотно спотворює витоки формування східнослов’янських етносів та їх політичне життя.

Ключові слова: концепція російської історії, парадигма, Київська Русь, Юриковичі, Русь, історики.

Упродовж останнього року російська політична еліта ґрунтовно займалась формуванням нової офіційної парадигми концепції російської історії. Її контури, вельми розмиті на початковому етапі становлення, набрали чіткості влітку 2011 р. під час зустрічі Президента Російської Федерації з істориками у Владівірі з нагоди майбутнього святкування 1150-річчя російської держави. Відомо, що 3 березня 2011 р. Д. Медведєв підписав указ № 267 «Про святкування 1150-річчя зародження російської державності», що зобов’язував державні структури повсемісно розпочати його підготовку. Наступного дня, виступаючи у Санкт-Петербурзі з нагоди відзначення «150-річчя Маніфесту про скасування кріпацтва», він повідомив росіянам новину, мабуть, сенсаційну не тільки для пересічних громадян, але й більшості 40-тисячного загалу професійних істориків: «наша держава, наша країна існує понад ХІ віків». І не більше, і не менше! До 3-4 березня росіяни упродовж десятків років (з середини ХХ ст.), навчаючись у школах і вузах, отримували офіційну парадигму знань, відповідно якої упродовж ІХ-ХІІІ ст. існувала давньоруська держава «Київська Русь» зі столицею в Києві, створена «давньоруським народом», з якого у ХІV-ХV ст. «утворились три братні народності – російська, українська і білоруська з властивими їм особливостями мови, культури й побуту». Таким чином, державно-політична, економічна, культурна і духовна спадщина давньої Русі проголошувалася спільною для росіян, українців і білорусів. Навіть «духовний батько» найновішої ідеології «русского мира» московський Патріарх Кіріл влітку 2010 року, перебуваючи у Києві, переконував українців у тому, що «руський світ» «не означає російський» чи тим паче

«світ Російської Федерації», бо «це той самий світ, який вийшов з нашої загальної купелі – Київської купелі хрещення».

І ось робиться поворот на 180 градусів. Найвища владна інституція Росії державним указом (!!!) проголосила Київську Русь Російською державою. Постає питання: чому? Як на мою думку, хворіючи на ностальгію за минулою могутністю Російської імперії й СРСР та хронічний синдром імперської неповноцінності, правляча політична еліта, «нічого не забувши, і нічому не навчившись», виявившись неспроможною успішно розв'язувати насущні проблеми розвитку своєї країни, зокрема її демократизації, формування громадянського суспільства, складнощі міжнаціональних і міжетнічних відносин та якісного поліпшення умов життя російського народу, вирішила домогтися політичної консолідації суспільства на основі російської державної ідеї, яка б постійно живила національну свідомість сучасного й прийдешніх поколінь росіян історичною пам'яттю про славне минуле, не менш величне, ніж у народів Західної Європи. Що це власне так, промовляють окремі зауваги російського Президента й учасників згадуваної зустрічі. Так, Д. Медведєв підтвердив, що, по-перше, цей указ не був випадковим, а по-друге, визнав, що «я очень долго думал, прежде чем подписал этот Указ. Он у меня лежал в папке с указами несколько месяцев. Я так руку тянул, потом думаю: нет, надо подумать. Почему? Вот именно, собственно, из-за того, не создаем ли мы прецедент государственной верификации теории, что, в общем, для науки вредно по понятным причинам, а нашей истории не факт, что что-то добавит. Но с другой стороны, взвесив все за и против, естественно, вспомнив о праздновании 1000-летия создания государства, которое праздновалось в XIX веке, в 1862 году, действительно было связано с активной деятельностью Александра II, я все-таки посчитал, что здесь плюсов больше. Даже если кто-то когда-нибудь меня из числа присутствующих или отсутствующих здесь упрекнет в том, что мы возвели одну из теорий в разряд нормативного акта».

Отже, даний указ видавався не на основі сучасних наукових відкриттів російських й зарубіжних учених. Він виявився всього-навсього римейком, а точніше плагиатом царського указу 150-річної давності, часу, коли в складі Російської імперії Україна та Білорусь перебували на колоніальному становищі, а українці та білоруси взагалі не вважалися за самостійні народи, не кажучи вже про визнання їхньої державно-політичної чи хоча б національно-культурної автономії. Де-факто нині, на початку другого десятиріччя XXI ст., відбулася реанімація російської шовіністичної імперської доктрини походження російської держави. Її відновлення, на думку ініціаторів цього кроку, мало також на меті не тільки урівняти Росію з провідними європейськими країнами у часі виникнення державного життя, але й показати її провідну роль у Східній Європі на зорі

становлення європейської цивілізації. «Я бы хотела вернуться к Вашей мысли, – апелювала до Президента відома дослідниця В. Уколова, – о значении этого юбилея для сегодняшней России. Отмечу, что в 2000 году Совет Европы отметил очень широко первое историческое постримское объединение Европы Карлом Великим, и это было общеевропейское и даже вообще мировое событие. Кроме того, IX век – это век, когда образуется Французское государство, королевство, Германия, и мы (тобто росіяни!!! – В.С.) тут совершенно синхронны. Кстати говоря, это позволяет снять ложную пелену того утверждения, что мы где-то отстаем или не в общем тренде, или мы в мировом развитии где-то в бок уходим». На що Д. Медведев відповів: «Да, и вообще нам всё принесли, привили, а мы сами были настолько нецивилизованны, что сами не могли развиваться». Складається враження, що чуйні й вразливі душі російських державних мужів й «одержавлених» істориків, гостро страждають від ігнорування європейською спільнотою древності, шляхетності й значимості державного родоводу Росії (то не біда, що в ту епоху її взагалі не існувало – адже одним розчерком пера в указі можна виправити цю історичну несправедливість тим паче, що є багатющій досвід у минулому, коли указами переселяли народи, змінювали кордони, влаштовували голодомори, скасовували генетику, будували комунізм, повертали назад ріки, переганяли Англію і США тощо).

Що ж це за така важлива подія 862 р., яку почесно призначили бути початком Росії і яку увесь російський народ має у великій радості вшановувати наступного року? Враховуючи масштаби її величі, заплановано також залучити до торжеств українців та білорусів (за словами Д. Медведева, «было бы очень желательно наших друзей из Украины и Белоруссии вовлечь в празднование...»). Сама ж подія, напевно не вражає. Це знову римейк 1862 р. Відновлюючи імперський дух, Москва обрала (і не випадково) відомий літописний факт запрошення у вересні 862 р., вочевидь, старійшинами двох північнослов'янських племен (словенів і кривичів) та двох естонсько-фінських – чуді й весі – варязьких князів Рюриковичів прийти й управляти ними: «Ідїть-но княжити і володїти нами». І ніхто з істориків під час зустрічі з Президентом не посмів поставити й обговорити питання приблизно такого змісту. По-перше, чому ці племена, де-факто визнані «росіянами», бо, як без них, себто «росіян», могла зародитися Росія, російська держава? По-друге, оскільки запрошення іноземних володарів може засвідчувати лише непридатність місцевих «росіян» до створення «російської держави», то власне, що має відзначатися: своя державна політична безпорадність чи запрошення чужоземців «княжити і володїти нами»? По-третє, яке відношення мають згадані норманські князі до появи російського етносу та його держави? І не тому, що питан-

ня подібного роду позбавлені наукового сенсу. А тому, що в умовах пануючого авторитаризму, думка істориків нікого не цікавить, як не цікавила вона радянське керівництво в 30-80-х рр. XX ст.; вони повинні одностайно вихваляти президентську ініціативу. І слід визнати, що присутні на зустрічі вчені, усвідомлюючи історичну місію, з цим важким завданням (підтримати ухвалу Президента) прекрасно впоралися, демонструючи вражаючу (як за часів Брежнєва) одностайність в “одобрямс”.

Зрозуміло, якби відзначення цього ювілею не супроводжувалося легітимацією плагиату імперської концепції історії російської держави, яка істотно спотворює історії України й Білорусі, то воно не викликало б занепокоєння й обурення. Ясно, що сутність цього заходу не полягає у святкуванні роковин запрошення Рюриковичів. З якого б це дива? Мало знайдеться таких наївних, котрі б повірили у те, що сучасна російська політична еліта настільки простакувата, що без далекосяжних ідеологічних і політичних розрахунків, а просто так собі після важких інтелектуальних потуг усвідомила хибність панівної концепції існування давньоруського народу і давньоруської Київської Русі й взяла на озброєння розкритиковану радянськими істориками «норманську теорію» походження російської держави. Зроблю спробу визначити постулати нової концепції. Їх можна в найголовніших рисах збагнути зі змісту обміну думками Д. Медведєва й істориків. Торкнуса найістотнішого.

По-перше, намагаючись монополізувати, а точніше приватизувати всю спадщину Київської Русі, Москва, свідомо фальшуючи історію, фактично пішла на визнання згаданих племен «росіянами», бо, повторюю, як без них (себто власне росіян) могла зародитися «російська держава».

По-друге, акт запрошення Рюриковичів проголошується початком становлення «російської держави», хоча всі джерела мовчать про їх (норманських князів) російську державотворчість.

По-третє, 862-й рік взято не випадково, а лише з тих політичних міркувань, аби за посередництва роду Рюриковичів (вочевидь, вважаючи його російським), **легітимізувати поширення влади «росіян» на терени Білорусі й України.** Адже відомо, що через 20 років, у 882 р., Олег Рюрикович, очоливши потужну військову дружину, напав на Київ (не без порозуміння з місцевою знаттю), убив володаря Київського князівства (Куявії) Аскольда (з династії Києвичів) й захопив у ньому владу. На відмінну від «росіян», місцеве населення уже мало тривалу традицію самостійного протодержавного і державного життя (з перервами, починаючи з Антського царства, що виникло у першій половині IV ст.; з 40-х рр. VII ст. у Київському (Полянському) племінному княжінні правила династія Києвичів) й помітно вищий рівень соціально-економічного й культурного розвитку. Ймовірно, саме через невдачу (зумовлену не-

достатнім рівнем політичного розвитку «російських» племен) Рюриковичі витворили тут державний організм, Олег переносить ставку до Києва, залишає його столицею князівства й проголошує матір'ю «городам руським». Опіраючись на військово-економічну потугу Київського князівства, він приступив до завоювання сусідніх племінних союзів, розширюючи межі держави, за якою утверджується назва «Русь», відомої з легкої руки істориків, як «Київська Русь». **І не відбулося міфічного об'єднання «Північної» та «Південної Русі»,** як про це любили писати російські, а пізніше радянські історики, оскільки «Північної Русі», як політично-державного організму чи етнічної спільноти, взагалі тоді не існувало. І не сталося, як це дуже хочеться Д. Медведеву й окремим сучасним російським історикам, **перенесення тягlosti «російського» державного життя з Півночі («Росії») у Київську Русь.** Олег, розбудовуючи Київську державу, як засвідчує Літопис, не лише не вбачав у «росіянах» – кривичах і словенах – ядра своєї «Російської» держави (нової Батьківщини), а відразу ж повівся з ними, як із завойованим населенням – обклав даниною й змусив Новгород виплачувати її варягам у сумі 300 гривень «на рік заради миру».

По-четверте, найбільш цинічним фальшуванням української історії та її обкраденням стала підміна понять «Русь», «Руська земля», «Руська (Давньоруська) держава», «руси», «русини», «русичі», «русський» на «Росія», «Російська держава», «росіяни» і «російський». Точнісінько такий же був концептуальний підхід до тлумачення цих термінів російської імперської ідеології й історіографії XVIII – початку XX ст., наукова неспроможність якого уже була переконливо доведена. І ось нині, всупереч здобуткам сучасної історичної науки, всі історики – учасники владімірського обміну думками – з холопською запопадливістю (як в епоху комуністичного тоталітаризму 30-70-х рр. XX ст.), раптом дивовижно прозрівши, засвідчували у різних варіаціях тотожність названих вище понять, правда, інколи плутаючись чи то від надмірності прояву патріотичних і вірнопідданських почуттів, чи то від браку знань. Ось, наприклад, пасаж дослідника Є. Півовара, котрий, торкнувшись переліку найважливіших подій російської історії, промовив наступне: «Конечно, это и образование государственности, которая является **единой** (виділено мною – В.С.) для истории **российского и русского** (виділено мною – В.С.) народа, и всех народов Российской Федерации, **украинского и белорусского народов** (виділено мною – В.С.)». І не знайшлося жодного історика з присутніх, котрий, маючи професійну честь і гідність, а також громадянську мужність, запротестував би супроти спотворення давно з'ясованих наукових істин.

Справа в тому, що ні в IX, ні в наступних століттях (до середини XIII ст.), ні Новгородська земля (проголошена нині

колицкою Росії), ні Владіміро-Суздальська, ні Тверська, ні Московська, ні інші власне російські землі не називалися у джерелах ні «Росією (Російською землею)», ні «Руссю (Руською землею)»! Повторюся: **немає жодного свідчення тогочасних джерел!** Це, по-перше. По-друге, термін «Русь», «Руська земля», «руси», «русичі», «русини» з початку IX ст. й у наступні століття вживалися в арабських, візантійських, західноєвропейських джерелах, а також давньоруських літописах, для означення теренів і населення спочатку Полянського (Київського) князівства Києвичів, а пізніше – Київщини, Переяславщини й Чернігівщини. Вперше у «Повісті временних літ» («Літописі Руському») згадка про назву «Руська земля» припадає на 852 р.: «коли почав Михайло цесарствувати, стала називатися [наша земля] – **Руська земля** (виділено мною – В.С.)». Тобто за 10 років до запрошення «росіянами» Рюрикovichів, Київське князівство Аскольда отримало назву «**Руської землі**». Цей же «Літопис», оповідаючи про похід Олега 882 р. на Київ, жодним словом не обмовився про наявність у його дружині «русів» чи «росіян». Цитую його слова: «Вирушив Олег [у похід], узявши багато своїх воїв варягів, чудь, словен, мерю, весь, кривичів». Куди ж вони поділися з переліку? Нікуди, тому що їх там не було, як і не існувало «Північної Русі» (Росії)! Російський історик К. Різов на початку XXI ст., вивчаючи зміст понять «Русь», «Руська земля» у літописах XII-XIII ст., дійшов висновку, що поняття «**Руська земля**» стосувалося виключно теренів тогочасного **Київського князівства**; поняття «**Русь**», на його думку, охоплювало терени **Київщини, Переяславщини й Чернігівщини**. В новгородських літописах вперше Владіміро-Суздальське князівство назване «Руссю» у 1252 р., а володіння великого князя Московського – лише у 1398 р. Сама ж Новгородська волость у цей час продовжувала залишатися поза «Руссю».

Отже, поняття «Русь» і «Руська земля» стосувалися **виключно українських теренів, які слугували у IX-XII ст. ядром формування українського народу** (до середини XX ст. в окремих місцевостях західноукраїнських земель особи старшого віку продовжували ще себе називати «русинами») й української держави. Жодного відношення до території Росії того часу вони не мають, як і не мають терміни «руси», «русини», «русичі» до назви тогочасних росіян. Вони стосувалися виключно назви тогочасного українського населення. Інших «руських» чи «россиян» не існувало в природі. І намагання сучасної російської еліти, підтримані офіційною російською історіографією, фальшуючи здобутки світової історіографії, й привласнюючи історію сусідніх народів, аби позбавити їх власних історичних коренів, національної і державно-політичної самобутності, на догоду реанімації шовіністичної імперської концепції для реалізації прагнення повер-

нути Росії велич втраченої імперії, не роблять честі ні їй, ні російським історикам, котрі освячують ці потуги.

І, нарешті, по-п'яте. Вкрай неприємним й образливим нюансом владімірських розмов стало ігнорування їх учасниками історичної самобутності українського та білоруського народів. Лише І. Гілязов наважився порушити питання про роль останніх у давній історії Росії, зауваживши, що Київська Русь – це власне «не только русская история: это история и русских, и украинцев, и белорусов, а также и тюркских и иранских народов...». На превеликий жаль, Президент Росії дозволив собі у поблажливо-зневажливому тоні висловитися про історичний доробок сучасних українських і білоруських істориків, відмахуючись від нього, як чогось такого, що не заслуговує навіть уваги. Мовляв, вони зайняті проблемами «поиска **какой-то идентичности** (виділено мною – В.С.)». Хочу нагадати Високоповажному Пану Президенту сусідньої держави, що за вікном не 1862 р., а друге десятиріччя XXI ст., і, що він не імператор єдиної і неподільної Росії, а Україна і Білорусь не її колоніальні безправні окраїни, що шукають «якоїсь ідентичності», а такі ж незалежні держави як і сучасна Росія, народи яких, по-перше, ніколи не належали до російського народу, а завжди були самобутніми етносами і націями, правда, пригнобленими Росією у XVIII – поч. XX ст., про що вони добре пам'ятають, й, по-друге, витоки їх державного життя у давності хронології часу аж ніяк не поступалися витокам російської державності й формувалися абсолютно незалежно від останньої.

Таким чином, політична легітимація оживленої імперської концепції російського самодержавства XIX – поч. XX ст. історії відкрила шлях не тільки до спотворення власної історії, але й обкрадання й привласнення історії України і Білорусі, а відтак позбавлення їхніх народів права на власну, незалежну ні від кого, національну історію, історичну пам'ять і свідомість, національну гідність.

В статье анализируется “новая” концепция российской истории, которая существенно искажает истоки формирования восточнославянских этносов и их политическую жизнь.

Ключевые слова: *концепция российской истории, парадигма, Киевская Русь, Русь, Рюриковичи, “Русь”, историки.*

Отримано: 10.09.2011